

УДК 159. 922.6 (043.3)

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2023-1-11>**Пісоцький Вадим Петрович,**

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
вулиця Графська, 2, Ніжин, Чернігівська область, 16600, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6121-8238>

Горянська Анжела Михайлівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
вулиця Графська, 2, Ніжин, Чернігівська область, 16600, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9741-4623>

**ЗВ'ЯЗОК КОМУНІКАТИВНИХ УСТАНОВОК МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ІЗ ТИПАМИ ЇХ СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДЕЙ**

Анотація. Статтю присвячено теоретичному аналізу комунікативної установки та емпіричному дослідженню зв'язку комунікативних установок майбутніх учителів з певними типами ставлення до людей з точки зору з'ясування їхньої ролі (конструктивної або деструктивної) в налагодженні та підтримці контактів з партнерами по спілкуванню. Проведено предметний аналіз поняття «комунікативна установка» як інтелектуальної та афективної налаштованості суб'єкта на певне ставлення до окремих типів людей. Констатовано, що комунікативні установки є психологічним базисом комунікативних властивостей особистості та виявляються у стратегіях, стилях поведінки і манері триматися, а також у суб'єктивних оцінках ситуацій. Досліджувана вибірка майбутніх учителів показала, що в більшості студенти мають комплекс інтолерантних комунікативних установок (усі показники комунікативної установки завищені майже вдвічі). Особливо на фоні загальної негативної комунікативної установки виділяються завуальована та відкрита жорстокість, що суттєво знижує адаптивні можливості досліджуваних. Результати за методикою Т. Лірі свідчать, з одного боку, про високу мотивацію досягнення та виражену тенденцію до лідерства і спонтанної самореалізації в міжособистісних стосунках, а з іншого – про бажання майбутніх учителів бути приятними та досягати гармонії в міжособистісних стосунках. Числове значення конструкту «приятність» більше ніж удвічі перевищує «домінування», що вказує на просоціальну орієнтацію майбутніх учителів та значну поширеність серед них конформного, конвенціонального та альтруїстичного типів міжособистісної взаємодії. Кореляційний аналіз негативної комунікативної установки показав помірний негативний зв'язок при $p \leq 0,05$ з «поступливістю» ($r = -0,32$), «залежністю» ($r = -0,35$), «конформізмом» ($r = -0,31$) і «альтруїзмом» ($r = -0,34$), що вказує на можливі проблеми з витісненою жорстокістю у ставленні до певних категорій людей, що може негативно позначатися на міжособистісних стосунках, робити їх поверховими, блокувати їх спонтанність.

Ключові слова: комунікативна установка, майбутні вчителі, типи міжособистісної взаємодії.

Pisotskiy Vadim, Gorianska Anzhela. Connection of communicative institutions of future teachers with the types of their attitudes to people

Abstract. The article is devoted to a theoretical study of the communicative attitude and an empirical study of the connection between the communicative attitudes of future teachers and the main types of attitude towards people from the point of view of clarifying their role (constructive or destructive) in establishing and maintaining contacts with communication partners. An objective analysis of the concept of "communicative attitude" as an intellectual and affective attitude of the subject to a certain attitude towards certain types of people was carried out. It was established that communicative attitudes are the psychological basis of the communicative properties of the individual and are manifested in strategies, styles of behaviour and manner of holding, as well as in subjective assessments of situations. The studied sample of future teachers showed that the vast majority of students have a complex of intolerant communicative attitudes (all indicators of communicative attitude are overestimated almost

twice). Especially against the background of the general negative communicative attitude, veiled and open cruelty stand out, which significantly reduces the adaptive capabilities of the subjects. The results according to T. Leary's method indicate, on the one hand, a high motivation for achievement and a pronounced tendency to leadership and spontaneous self-realization in interpersonal relationships, and on the other hand, the desire of future teachers to be friendly and achieve harmony in interpersonal relationships. The numerical value of the construct "friendliness" is more than twice that of "dominance", which indicates the prosocial orientation of future teachers and the significant prevalence of conforming, conventional and altruistic types of interpersonal interaction among them. Correlation analysis of the negative communicative attitude showed a moderate negative relationship at $p \leq 0.05$ with "compliant" ($r = -0.32$), "dependence" ($r = -0.35$), "conformism" ($r = -0.31$) and "altruism" ($r = -0.34$), which indicates possible problems with repressed cruelty towards certain categories of people in the subconscious, which can negatively affect relationships, make them superficial, block their spontaneity.

Key words: communicative attitude, future teachers, types of interpersonal interaction.

Вступ. В умовах відкритої агресії, інформаційної війни та соціально-економічних негараздів серед частини студентської молоді почастишали прояви психологічного інфантилізму, конформізму, безпринципності в контактах між собою та старшими людьми, з іншого боку, відбулося посилення егоцентризму, категоричності у судженнях, скепсису, нігілізму, нетерпимості. Ці негативні тенденції заважають реалістичному усвідомленню відмінностей між людьми, довірі та повазі до них, що негативно позначається на якості комунікації та гуманістичній спрямованості міжособистісних стосунків майбутніх учителів. На нашу думку, важливим чинником, який зумовлює загальну конфліктність в освітньому середовищі вишу, є заряджені негативними емоціями комунікативні установки суб'єкта стосовно людей взагалі або ж певних типів людей і ситуацій спілкування. Саме від комунікативних установок партнерів по спілкуванню залежить налаштованість на контакт, продуктивність обміну інформацією, емоційними станами та психічною енергією. Тому актуальним бачиться завдання дослідити міру впливу комунікативних установок майбутніх учителів на їх ставлення до соціального оточення та з'ясувати можливі варіації зв'язків комунікативних установок з типами ставлення до людей.

Метою дослідження є представлення результатів теоретичного аналізу комунікативної установки як інтелектуальної та афективної налаштованості особистості на певне ставлення до людей і ситуацій комунікації та емпіричного дослідження зв'язку комуніка-

тивних установок майбутніх учителів з типами ставлення до людей з точки зору з'ясування їх впливу в налагодженні та підтримці контактів з партнерами по спілкуванню.

Матеріал та методи. Комунікативні установки належать до категорії соціальних установок (атитюдів), що визначають налаштованість індивіда певним чином і швидко реагувати (оцінювати, прогнозувати, переживати, діяти) на соціальне оточення та інші явища соціального життя. Спільним для всіх установок є психічний механізм випереджального відображення – стан підвищеної готовності суб'єкта до прояву вибіркової активності в типових ситуаціях. Соціальна установка є елементом структури особистості, пов'язана з її Я-концепцією і визначає результат вибору суб'єкта, постаючи як заздалегідь прийняте рішення, що на периферії самосвідомості чекає слухних умов для реалізації. Її можна порівняти із набутою звичкою відповідати закріпленим у психіці способом на певні типи людей і схожі ситуації спілкування. Хоча установка заощаджує енергію і час, звільняючи людину від необхідності ретельної оцінки знайомої ситуації і здійснення вольового контролю своєї поведінки у звичних обставинах, її попередня заданість і шаблонність застосування у ситуаціях, які вимагають варіативної поведінки, призводять до стереотипних дій суб'єкта і тим самим підвищують імовірність невдачі. Як наголошує Л. Орбан-Лембрик, соціальна установка є стійким, фіксованим, негнучким утворенням особистості, яке стабілізує спрямованість її діяльності, поведінки, уявлень про себе і світ [6, с. 133].

Як соціально-психологічний феномен комунікативні установки вивчаються в контексті міжособистісного спілкування (Е. Аронсон, Е. Берн, Л. Велитченко, Р. Вудвортс, Ф. Грін, Л. Орбан-Лембрик, Ю. Хабермас, К. Холанд), комунікативної і професійної компетентності (А. Мудрик, Н. Мілорадова, Ю. Михальська, О. Павлик, М. Пророк, В. Семиченко), діалогічних універсалій (Г. Балл), комунікативної толерантності (В. Бойко, А. Горянська, Ю. Карлюк, І. Данченко, О. Романчук, А. Скок), кооперативно-конфліктної комунікативної поведінки (М. Джерелієвська, А. Корольова, С. Шабат-Савка), формування позитивних комунікативних установок (М. Галакова). Комунікативна установка – це інтелектуальна й емоційна налаштованість суб'єкта на певне ставлення (толерантне: нейтральне чи позитивне або ж негативне, інтолерантне) до людей взагалі (загальна комунікативна установка) або окремих типів людей та ситуацій комунікації (диференційована комунікативна установка). Вона зумовлена особливостями індивідуально-типологічних властивостей індивіда, які впливають на диференціацію установки, швидкість її утворення і міру визначеності; набутим у різних ситуаціях взаємодії позитивним або негативним досвідом комунікації з різними типами партнерів; системою оцінок суб'єкта, їх об'єктивністю чи упередженістю, гнучкістю або ригідністю, критичністю чи конформністю. Комунікативні установки, які визначають поведінку особистості в широкому колі схожих ситуацій, називають узагальненими. В. Бойко особливу роль відводить узагальненій комунікативній установці щодо людей взагалі, яка тісно пов'язана з потребами самовияву суб'єкта, визначає спрямованість та стійкість перебігу процесів соціальної перцепції партнерів, характеризує їх енергетичну зарядженість емоціями, задає спосіб побудови комунікативних стосунків. За Е. Берном [1], наявні чотири узагальнені установки, що впливають на ставлення до себе та інших: «я поганий – ти хороший»; «я поганий – ти поганий», «я хороший – ти поганий», «я хороший – ти хороший». Перші три є різновидами негативної установки, остання властива впев-

неним у собі людям з позитивним ставленням до себе та інших. Їм притаманні адекватна реакція на зміну обставин, емоційна стриманість, толерантність, чуйність, доброзичливість, взаємна довіра і повага оточення.

На рівні узагальнених комунікативних установок у процесі аналізу комунікативної ситуації формується прогноз ставлення до партнера по спілкуванню. Рівень комунікативної установки може прогнозуватися в процесі з'ясування предметно-тематичних інтересів партнера, емоційно-оціночного ставлення до різних подій і форми спілкування; міри залучення партнерів до системи комунікативної взаємодії. З часом смислові комунікативні установки, що утворюються як свідомо, так і несвідомо, трансформуються в риси характеру: альтруїзм, егоїзм, відвертість, гонористість, довірливість, конформність, консерватизм, принциповість, терпимість та ін.

У системі спрямованості особистості вчителя смислові комунікативні установки впливають на формування мотивів і способів ставлення до людей, надають їм усвідомленого характеру. При цьому когнітивний компонент визначає здатність індивіда робити вибір, який відображає його фіксовані установки, і одночасно змінювати ситуацію спілкування в напрямі, сприятливому для прояву цих установок. Афективний компонент сприяє позиціонуванню власних цілей та установок; ним визначається вибір емоційно принадливих для особистості стилів ставлення до людей.

Оскільки комунікативні установки забезпечують готовність особистості будувати стосунки в певному стилі і з певним типом партнерів, ми вважаємо за доцільне емпіричне дослідження комунікативних установок майбутніх учителів доповнити діагностикою міжособистісних стосунків за методикою Т. Лірі.

Для досягнення поставленої мети протягом 2022–2023 років нами було проведено емпіричне дослідження майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у кількості 141 особа (з них – 43 юнаки і 98 дівчат), які здобувають перший (бакалаврський) рівень вищої освіти в НДУ імені Миколи Гоголя. До психодіагностичного інструментарію увійшли: опитуваль-

ник «Комунікативна установка» (В. Бойко); методика «Діагностика міжособистісних стосунків» Т. Лірі, у якій методом самооцінки визначається переважаючий тип ставлення до людей. Для обробки емпіричних даних використовувалися процедури якісного та кількісного аналізу, зокрема обчислення коефіцієнта кореляції за Спірменом.

Результати діагностування комунікативних установок майбутніх вчителів за методикою «Комунікативна установка» показали, що більшість студентів виявляє високу готовність до нетолерантного реагування на людей, негативне емоційне ставлення, однозначні, жорсткі оцінки, недовіру та необґрунтовані упередження щодо представників певних груп людей. Порівняно з нормою, яка не має перевищувати 33% від максимуму балів, усі показники комунікативної установки значно завищені (див. табл. 1). Особливо в гірший бік вирізняється *завуальована жорстокість* стосовно людей і у судженнях про них: суб'єкт, свідомо або несвідомо, прагне демонструвати ввічливість і не виказувати свого негативного ставлення до інших, тамуючи свої негативні емоції. Однак його емоційне напруження, роздратування лише накопичується, вимагаючи розрядки, тому це «маскування» рано чи пізно фіксують сенсорні системи партнера.

Здебільшого досліджувані прямо демонструють відкриту жорстокість і навіть не намагаються приховати або пом'якшити свої негативні оцінки та агресивні наміри, що ґрунтуються на спрощених соціально-психологічних стереотипах, недовірі, підозрілості, упередженості до людей. Проявляються підвищена вразливість, готовність у будь-який

момент іти на конфронтацію, агресивно відстоювати уявлення про себе і свою самооцінку. При цьому досліджувані можуть і не розуміти, що тим самим вони завдають відчутного болю іншим, а відповідальність за таке відверто нетерпиме ставлення безапеляційно атрибується об'єкту відкритої жорстокості. На нашу думку, значне перевищення критичних значень усіх показників комунікативної установки майбутніх учителів можна пояснити негативним досвідом спілкування у багатьох досліджуваних, який призвів до виникнення психологічного захисту. Його дія заважає досліджуваним усвідомити той факт, що головним джерелом емоційного напруження у стосунках з іншими є негнучка система їхніх суб'єктивних налаштувань та упереджень.

Порівнюючи отримані дані з результатами дослідження гендерних відмінностей майбутніх учителів [2] та етнічних груп людей молодого віку [3], у яких застосовувалася методика «Комунікативна установка», констатуємо, що в усіх дослідженнях показники комунікативної установки відповідають негативним значенням (особливо високий рівень завуальованої жорстокості), що суттєво знижує ефективність комунікації та задоволеність від процесу міжособистісного спілкування.

Далі проаналізуємо результати діагностики самооцінки рис особистості (актуальне «Я»), комбінації яких визначають типи ставлення особи до свого оточення (див. рис. 1).

Методика Т. Лірі містить 128 характеристик особистісних рис, які об'єднуються по 16 рис у кожному з 8 блоків (октантів). Кожен октант відображає певний тип ставлення до

Таблиця 1

Результати діагностики майбутніх учителів за методикою «Комунікативна установка»

Показники	Максимум балів	М	σ	%
Завуальована жорстокість	20	15,4	4	77
Відкрита жорстокість	45	28,3	9,1	63
Обґрунтований негативізм	5	3	1,4	50
Бурчання	10	5,5	2,8	55
Негативний досвід спілкування	20	12,6	5,9	63
Загальна комунікативна установка	100	64,3	15,6	64

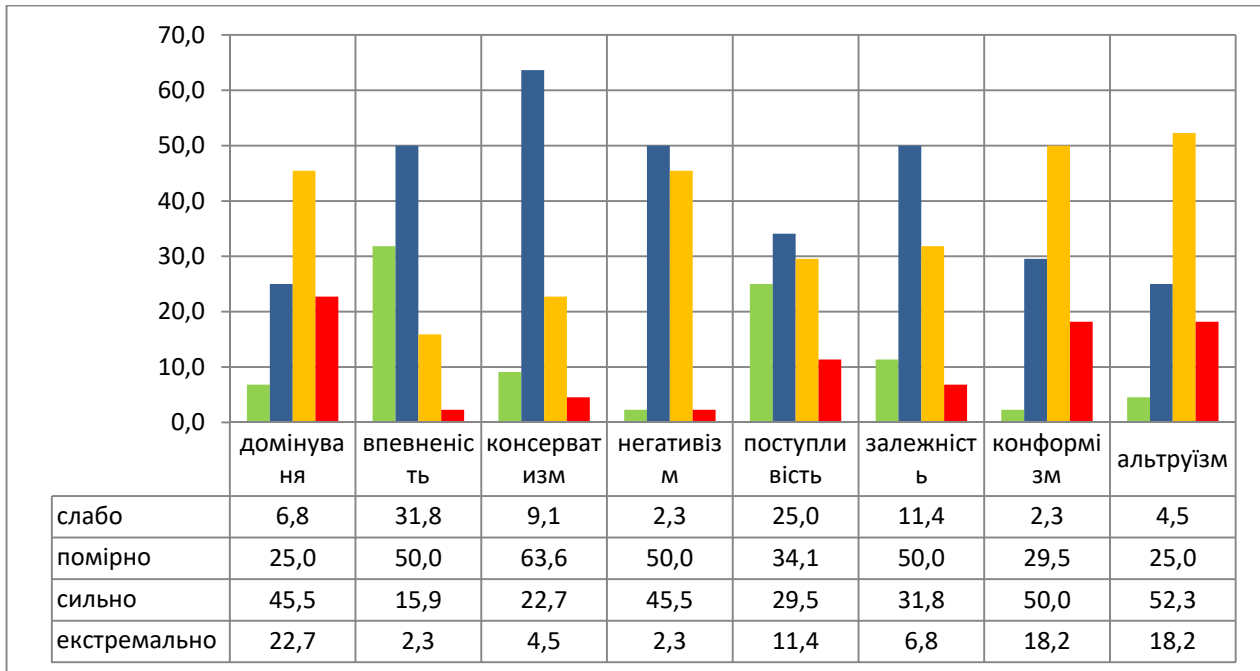

Рис. 1. Результати діагностики майбутніх учителів за методикою Т. Лірі

оточуючих. Кількість набраних балів відповідає ступеню вияву рис особистості: 0–4 бали (слабо виражені); 5–8 б. (помірно виражені); 9–12 б. (сильно виражені або акцентуовані); 13–16 б. (екстремально виражені).

I октант «Домінування». Середні значення по вибірці майбутніх учителів свідчать про сильно виражену тенденцію домінувати в міжособистісних стосунках ($M=9,7 \pm 3,24$). Значній частині студентів (45,5%) властивий «владно-лідерський тип»: вони прагнуть вести за собою і підкоряти своїй волі інших. Для 22,7% майбутніх учителів властиві риси авторитарного характеру: імперативна потреба командувати іншими, експансія влади, деспотизм, повчальний стиль висловлювань, нетерпимість до критики, що в комплексі є індикаторами дезадаптивної поведінки. У 25% студентів риси домінування виражені помірно: вони позиціонують себе енергійними організаторами, лідерами, успішними у справах. Лише 6,8% студентів низько оцінили свої лідерські якості.

II октант. «Упевненість у собі» у середньому по вибірці виражена помірно ($M=6 \pm 2,52$). У 50% досліджуваних простежується орієнтація на себе, егоцентризм, прагнення неза-

лежності, прагматизм і дипломатія у стосунках. Вони в міру розважливі, діловиті, схильні до розумного компромісу. У 16% студентів виявлено сильно виражені риси «незалежно-домінуючого типу»: егоїстичний раціоналізм, виражене почуття власної гідності, схильність до суперництва, честолюбство, звержене ставлення до інших. У 2,3% студентів ці риси гіпертрофовані: вони надміру самовпевнені, гонористі й зарозумілі, труднощі воліють перекласти на оточуючих. Майже третина майбутніх учителів (31,8%) не досить упевнені у собі. Вони орієнтовані на інших, уникають конфронтації, не амбіційні.

III октант. Консерватизм у вибірці майбутніх учителів також виражений помірно ($M=7,7 \pm 2,14$), але має вищі значення, ніж упевненість у собі. 63,6% досліджуваних оцінили себе як у міру завзятих, наполегливих та енергійних у досягненні цілей, дещо прямолінійних та іноді різких в оцінках інших. У 22,7% досліджуваних сильно виражені ознаки «прямолінійно-агресивного типу»: ригідність реакцій, впертість, дратівливість, нестриманість, жорстокість та погана звичка в усіх негараздах звинувачувати оточуючих. У 4,5% студентів ці риси набули екстремаль-

них значень, що свідчить про їх схильність до асоціальної поведінки. Лише 9,1% майбутніх учителів не тяжіють до консервативного стилю. Вони готові до розумних поступок та компромісів, терпимі до недоліків інших.

IV октант «Негативізм» у середньому по вибірці становить ($M=8,4\pm 2,37$). У 50% досліджуваних цей комплекс рис виражений помірно: вони практичні, реалістичні у судженнях і вчинках, критично ставляться до свого оточення, здатні відстояти свою позицію. У 45,5% майбутніх учителів сильно виражені ознаки «недовірко-скептичного типу»: схильність до критицизму, труднощі в контактах через підозрілість, недовіру і розчарування в людях, образливість, конфліктність. Свій негативізм виявляють у вербальній агресії. У 2,3% осіб цей показник відповідає екстремальним значенням: вони ригідні, марнославні, поводяться відчужено, завжди в опозиції до лідера, підозрілі, вкрай образливі, злопам'ятні та мстиві. 2,3% студентів не критично ставляться до людей.

V октант «Поступливість». Середні групові значення помірно виражені ($M=7,6\pm 2,14$). Більше третини досліджуваних (34,1%) у міру поступливі та скромні, емоційно стримані, лояльні до лідерів, дисципліновані. У 29,5% студентів чітко виражені ознаки «покірно-сором'язливого типу»: готовність коритися сильнішому, пасивність, нерішучість, добровільне взяття на себе чужих обов'язків. Група ризику (11,4%) виявила готовність коритися в усьому й усім, підвищене почуття провини, пасивність, помисливість, схильність до самозвинувачення. Це свідчить про низьку самооцінку, комплекс меншовартості, соціальну непристосованість. 25% студентів не схильні поступатися і коритися без вагомих причин: вони впевнені у собі та самодостатні, можуть бути лідерами.

VI октант «Залежність». У середньому по вибірці залежність майже досягає верхньої позначки помірних значень ($M=7,8\pm 2,75$). Відповідно, 50% осіб виявляють тенденцію до конформної поведінки, довірливі, ввічливі, шукають визнання з боку інших, самокритичні. 31,8% студентів («залежно-слухняний

тип») властиві нестійка самооцінка, залежність, невпевненість, мотивація уникнення невдач, пошуки сильних особистостей, підтримки. У 6,8% досліджуваних екстремально виражені залежність від суспільної думки, низька самооцінка, почуття провини, інфантильність. 11% студентів вважають себе незалежними, упевненими і самодостатніми.

VII октант «Конформізм». Середнє арифметичне по всій вибірці відповідає високим значенням ($M=9,7\pm 2,6$). 50% досліджуваних із сильно вираженими ознаками «конвенціонального типу» завжди намагаються відповідати груповим очікуванням, активно шукають соціального схвалення, з усіма прагнуть бути доброзичливими і люб'язними. У 18,2% студентів ці риси вкрай загострені: вони екзальтовано люб'язні, бояться суспільної думки, легко піддаються навіюванню, часто застосовують захисні механізми витіснення і придушення. Середні значення властиві 29,5% студентів: вони зазвичай комунікабельні, приязні, надають перевагу співробітництву й кооперації, орієнтовані на компроміс. 2,3% досліджуваних не виявили у себе більш-менш стійких ознак конформізму.

VIII октант «Альтруїзм» (соціальна відповідальність). Середнє арифметичне загалом по вибірці відповідає високим значенням ($M=9,9\pm 3,04$). 52,3% досліджуваних належать до відповідально-великодушного типу. Вони дуже чутливі до поведінки інших, альтруїстичні, завжди готові співпереживати, самовіддано опікуватись тими, хто цього потребує, надзвичайно відповідальні. У 18,2% ці риси гіпертрофовані, спостерігається гіперсоціальність установок: вони жертвують своїми інтересами на користь інших, надто активно нав'язують свою допомогу (хоча це може бути лише зовнішня маска). У 25% молодших учителів емпатія, альтруїзм та відповідальність виражені помірно. У 4,6% студентів альтруїстичні риси та соціальна відповідальність виражені слабо.

За двома спеціальними формулами, підставивши середнє арифметичне кожного з октантів, визначимо числові значення двох основних факторів міжособистісних стосунків: домінування і приязність.

Домінування:

$$(I - V) + 0,7 \times (VIII + II - IV - VI) = 1,89.$$

Приязність:

$$(VII - III) + 0,7 \times (VIII - II - IV + VI) = 4,31.$$

Обидва значення виявилися позитивними, що свідчить, з одного боку, про високу мотивацію досягнення та виражену тенденцію до лідерства і спонтанної самореалізації в міжособистісних стосунках, а з іншого – про бажання й здатність особистості будувати приязні взаємини та досягати гармонії в міжособистісних стосунках, щире прагнення до суспільно корисної діяльності. Показово, що числове значення конструкту «приязність» суттєво перевищує «домінування», що вказує на про-соціальну орієнтацію майбутніх учителів.

Порівнюючи отримані дані з результатами дослідження стильових особливостей спілкування студентів-«психологів» і «правознавців» [4; с. 69], зазначимо, що в обох вибірках майже однакові відсотки авторитарного, незалежно-домінуючого і покірно-сором'язливого стилів. У вибірці майбутніх учителів більше ніж удвічі поширені альтруїстичний, конвенціональний і конформний стилі. Відсоток прямолінійно-агресивного та недовірливо-скептичного стилів у майбутніх учителів виявився вищим за рахунок їх високої негативної комунікативної установки.

Кореляційний аналіз показав помірний негативний зв'язок *завуальованої жорстокості* з «поступливістю» ($r = -0,32$ при $p \leq 0,05$), тобто з приводу своєї поступливості особливих негативних емоцій, які потрібно було б приховувати, досліджувані не переживають. «Поступливість» також дає позитивний зв'язок із *обгрунтованим негативізмом* у судженнях про людей ($r = 0,37$ при $p \leq 0,05$), тобто пов'язана з об'єктивно зумовленими негативними висновками про певні типи людей, яким краще не перечити. Також *завуальована жорстокість* негативно коре-

лює при $p \leq 0,05$ із «залежністю» ($r = -0,35$), що можна тлумачити як перенесення негативного ставлення з інших на себе; «конформізмом» ($r = -0,31$) – зовні екзальтовано демонструється щире піклування про інших, а за цим маскується прихована ворожість; із «альтруїзмом» ($r = -0,34$), що може вказувати на почуття провини у зв'язку з прихованою від себе та інших жорстокістю.

Висновки. Емпіричне дослідження виявило, що зарядженість комунікативної установки негативними емоціями характерна для абсолютної більшості досліджуваних. Констатовано високий рівень завуальованої і відкритої жорстокості, що суттєво знижує ефективність комунікації та задоволеність від процесу спілкування. Дослідження взаємозв'язку загальної комунікативної установки майбутніх учителів та її складників з типами ставлення до людей показало, що їх вплив на сприймання оточення та встановлення і підтримку контактів з партнерами по спілкуванню здебільшого негативний, інколи не визначений. Так, активні типи взаємодії («владно-лідерський», «незалежно-домінуючий», «прямолінійно-агресивний» та «недовірливо-скептичний») не дали значущих кореляцій з комунікативною установкою, тоді як «поступливий», «залежно-слухняний», «конвенціональний» та «альтруїстичний» типи мають помірні негативні кореляції. З одного боку, це свідчить про миролюбну налаштованість значного відсотка студентів, а з іншого – може вказувати на певний дисбаланс, викликаний високим внутрішнім напруженням від намагання завуальювати агресивне ставлення, і зовні люб'язною, конформною поведінкою.

Зважаючи на отримані результати емпіричного дослідження, актуальною є потреба у формуванні позитивної комунікативної установки студентської молоді.

Список використаних джерел:

1. Берн Е. Ігри, у які грають люди. Харків : Клуб сімейного дозвілля. 2017. 255 с.
2. Горянська А.М. Комунікативна толерантність студентів педвузу через призму гендерного аналізу. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Серія «Психологія»* : збірник наукових праць. Рівне : РДГУ. 2006. Вип. 33. С. 46–49.
3. Ламаш І.В., Стогній Д.І. Специфіка комунікативних настановлень української, вірменської, азербайджанської та польської молоді. *Науковий вісник Херсонського держуніверситету. Серія : Психологічні науки*. 2017. Вип. 5(1). С. 165–170.

4. Хохліна О. П., Помиткіна Л. В. Стильові особливості спілкування студентів та їх психологічна зумовленість. Соціальні комунікації в освітньому просторі: теоретичні та прикладні аспекти. *Талком*. 2020. С. 63–77.

5. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : посібник. Київ : Академвидав. 2003. 448 с.

References:

1. Bern, E. (2017). *Ihry, u yaki hraiut liudy [Games that people play]*. Harkiv : Klub simeynogo dozvillya. 255 p. [in Ukrainian].

2. Gorianska, A. M. (2006). *Komunikativna tolerantnist studentiv pedvuzu cherez prizmu gendernogo analizu [Communicative tolerance of students of the Pedagogical University through the lens of gender analysis]*. *Naukovi zapiski Rivnenskogo derzhavnogo gumanitarnogo universitetu. Seriya «Psihologiya»* : zb. naukovih prats. Rivne : RDGU. Vip. 33. P. 46–49 [in Ukrainian].

3. Lamash, I. V., & Stogniy, D. I. (2017). *Spetsifika komunikativnih nastanovlen ukrayinskoyi, virmenskoyi, azerbaydzhanskoyi ta polskoyi molodi [Specificity of communication guidelines of Ukrainian, Armenian, Azerbaijani and Polish youth]*. *Naukoviy visnik Hersonskogo derzhuniversitetu. Seriya : Psihologichni nauki*. Vip. 5(1). P. 165–170 [in Ukrainian].

4. Hohlina, O. P., & Pomitkina, L. V. (2020). *Stilovi osoblivosti spilkuvannya studentiv ta yih psihologichna zumovlenist. Sotsialni komunikatsiyi v osvitnomu prostori: teoretichni ta prikladni aspekti [Stylistic Features of Students' Communication and Their Psychological Conditioning. Social communications in the innovative educational space: theoretical and applied aspects]*. *Talkom*. P. 63–77 [in Ukrainian].

5. Orban-Lembrik, L. E. (2003). *Sotsialna psihologiya [Social psychology]*. Kyiv : Akademvidav. 448 p. [in Ukrainian].